

OPERA

MAGYAR ÁLLAMI OPERAHÁZ
HUNGARIAN STATE OPERA

Richard Wagner

A Rajna kincse

Bevezetés

Ha Richard Wagner ma élne, bizonyára őt tartanák a fantasy mesterének, ő írná a legsikeresebb bestsellereket, és ő vinné haza a legtöbb Grammy- és Oscar-díjat. Az izlandi és germán mondakörökből merített grandiózus *A nibelung gyűrűje* című tetralógiája vetekedne *A gyűrűk ura*, a *Harry Potter* vagy akár *A csillagok háborúja* népszerűségével. *A Rajna kincse*, *A walkür*, *a Siegfried* és *Az istenek alkonya* négy zenedrámából álló, mintegy 16 órányi muzsikát felölelő ciklus részeit 2015 és 2022 között a Balázs Béla-díjas animációs filmrendező, M. Tóth Géza produkciójában állította ki az opera.

Wagner tetralógiájának első darabja előjáték, az „ősbűn” bemutatása, ahol a Rajna kincsének elrablása árán Alberich, a törpe végtelen hatalmat adó gyűrűt kovácsol magának. Wotan, az istenek ura elhatározza, hogy megszerzi tőle. De vajon mi végre? Fellázadhatunk-e a természet ellen, és megszeghetünk-e minden írott és íratlan szabályt?

ELŐADÁS
2022. NOVEMBER 3.

HELYSZÍN
OPERAHÁZ

Richard Wagner: A Rajna kincse

Alkotók és szereposztás

Librettó: **RICHARD WAGNER**

Rendező: **M. TÓTH GÉZA**

Díszlettervező: **TIHANYI ILDI**

Jelmeztervező: **BÁRDOSI IBOLYA**

Vetített látvány: **KEDD VIZUÁLIS MŰHELY**

Közreműködik **A MAGYAR ÁLLAMI OPERAHÁZ ZENEKARA**

Karmester:

KOCSÁR BALÁZS

WOTAN

KÁLMÁNDY MIHÁLY

DONNER

HAJA ZSOLT

FROH

BRICKNER SZABOLCS

LOGE

ADRIAN ERÖD

ALBERICH

KELEMEN ZOLTÁN

MIME

KISS TIVADAR

FASOLT

PALERDI ANDRÁS

FAFNER

RÁCZ ISTVÁN

FRICKA

GÁL ERIKA

FREIA

SÁFÁR ORSOLYA

ERDA

SCHÖCK ATALA

WOGLINDE

VÁRADI ZITA

WELLGUNDE

HORTI LILLA

FLOSSHILDE

MESTER VIKTÓRIA

Richard Wagner (1813–1883)

Talán nem túlzás kijelenteni, hogy Richard Wagner a zenetörténet egyik legforradalmibb alakja, de az operatörténetnek mindenképp. Újragondolta a műfaj harmóniai világát, terjedelmét, összművészetiségét, és precízen kidolgozott szövegkönyveivel, önálló világot teremtő, műveket összekötő utalásrendszerével **zenedramává bővítette az operát**, amely szó szerint kinőtte a hagyományos operaházakat. Megosztó személyiség, de azt mindenki elismeri, hogy maradandót, sőt irányadót teremtett, és máig hatással van az operaszerzőkre.

Wagner 1813. május 22-én született Lipcsében, és már 18 éves korától rendszeresen írt esszéket zenéről és általában a művészetről. (Saját alkotásainak többségét írásban kifejtett esztétikai véleményeinek alátámasztásaként is értelmezhetjük.) Zenész pályáját karmesterként kezdte, ilyen tisztségben jutott el Rigába is, ahonnan egy éjszaka közepén kellett elmenekülnie hitelezői elől.

A forradalmak aktív támogatása miatt egy időre Németországot is el kellett hagynia, ekkor Svájcban telepedett le, ahol elmélyítette kapcsolatát későbbi feleségével, Liszt Ferenc lányával, Cosimával. Ezekben az években keveset komponált, de fontos szellemi lépéseket tett későbbi remekműveinek megírásához. 1864-ben II. Lajos bajor király védelme és pártfogása alatt tért vissza Németországba, majd nem sokkal később nekilátott saját operaháza, a München melletti **Bayreuth Festspielhaus** megépítésének. A színház megfelelt Wagner elképzeléseinek: **fejlett színpadtechnika** és **árokba rejtett zenekar** jellemezte, és

a korábbi szokással ellentétben az előadások alatt a nézőtér sötétben volt. Bayreuth egyfajta szentélyként – Wagner 1883-as, Velencében bekövetkezett halála után is – ikonikus játszóhelye maradt.

Kezdeti kudarcai után Wagner első sikereit az 1842-ben bemutatott *Rienzi*, valamint a nem sokkal később színpadra állított *A bolygó hollandi* és *Tannhäuser* című operáival érte el. Münchenben mutatták be a wagneri hangzásvilágot (vagyis a hangnemi keretek feszegetését, a harmóniavilág kiszélesítését és a **vezérmotívum-technikát**) legérzékletesebben megjelenítő *Trisztán és Izoldát*, vígoperai alkotását, *A nürnbergi mesterdalnokokat*, valamint legmonumentálisabb opusának, a négy operából álló *Ring*-ciklusnak első két darabját. A tetralógiát egyben először 1876-ban játszották Bayreuth-ban. Wagner utolsó operája a halála előtt mindössze néhány hónappal bemutatott *Parsifal*.

A közelmúlt Wagner-bemutatói az OPERÁ-ban

Richard Wagner művei az Operaház megnyitásának pillanatától, 1884. szeptember 27-étől folyamatosan megtalálhatók a dalszínház repertoárjában. A nyitóesten a *Lohengrin* című opera egyik felvonása is elhangzott, három nappal később pedig már a teljes művet élvezhette a közönség. Néhány évvel később, 1889-ben pedig már a *Ring*-tetralógia előestéje, *A Rajna kincse* is felcsendült, méghozzá az Operaház akkori igazgatója, a világhírű Gustav Mahler vezényletével. Wagner zenéje más műfajokra is hatással volt, így az OPERA színpadain balett-előadáson és zenés színműben is hallhatta közönség.

A SZERELMI TILALOM
(bemutató: 2015 – Erkel Színház)

A BOLYGÓ HOLLANDI
(bemutató: 2013 – Operaház)

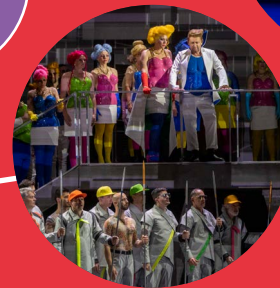
PARSIFAL
(bemutató: 2022 – Operaház)

A RAJNA KINCSE
(bemutató: 2015 – Operaház)

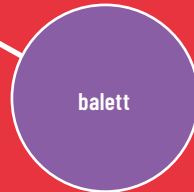
A WALKÜR
(bemutató: 2016 – Operaház)

AZ ISTENEK ALKONYA
(bemutató: 2022 – Operaház)

SIEGFRIED
(bemutató: 2017 – Operaház)

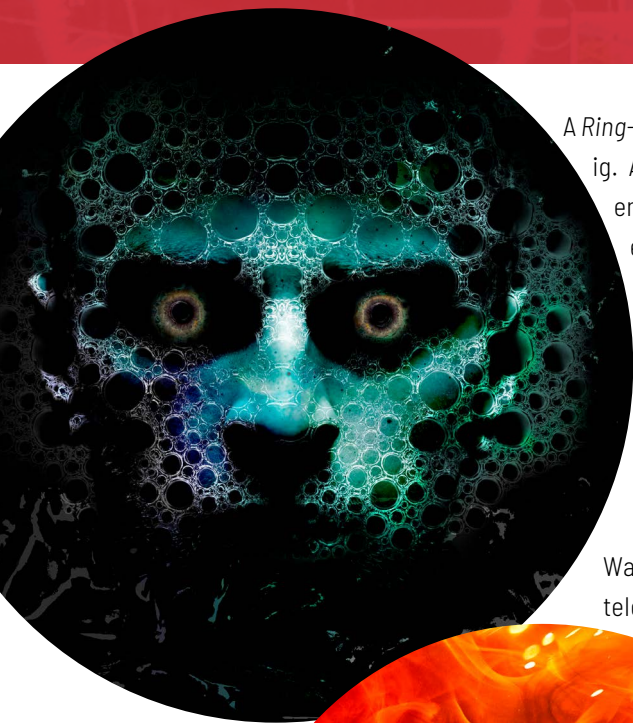

**SIEGFRIED-IDILL,
AVAGY EGY BARÁTSÁG VÉGE**
(Szálinger Balázs drámája,
bemutató: 2018 – Ódry Színpad)

DUETT
(Wayne Eagling balettje
Izolda szerelmi halálára,
bemutató: 2013 – Erkel Színház)

A nibelung gyűrűje

A *Ring*-tetralógia keletkezéstörténete **több mint negyed évszázadot** ível át 1848-tól 1874-ig. A műben kimutatható töréseknél, következetlenségeknél megdöbbentőbb, hogy ennek ellenére mennyire egységes; bárha egysége nem annyira drámai, mint epikus és zenei-szimfonikus. A dráma klasszicista hagyomány-szentesítette formatörvénye megkövetelte az epikus elemek kerülését.

A Nibelung-mítosz cselekménye, ahogyan Wagner 1848. október elején felvázolta, szélsőségesen „többszörös”. Wagner a középkori *Nibelung-éneket* felhígultnak érezte, ezért az Eddához nyúlt vissza, hogy Siegfried halálának hőseposzát az istenek mitológiájával összekapcsolva a cselekményt **a világezredet és világvég drámájává** emelhesse.

Wagner csak akkor ismerte fel, hogy a *Siegfrieds Tod* (*Siegfried halála*) önmagában életképtelen, mikor két évvel később Drezdából elmenekülve Zürichben sikertelen kísérletet tett a szöveg megkomponálására. 1851 júniusában egyrészt dramaturgiai, másrészt zenei okokból a *Siegfrieds Todot* kiegészítette a *Der Junge Siegfried* (A fiatal Siegfried)-del, novemberben pedig Theodor Uhlignek írott levelében megemlíti azt a tervét, hogy a kettős drámát tetralógiává bővíti ki. 1852-ben megszületik *A Rajna kincse* és *A walkür* szövegkönyve.

A vezérmotívumok

kapcsolódott egy zenei-kompozíciótechnikai problémához. Olyannyira, hogy joggal beszélhetnénk a **vezérmotívum-technika** születéséről az epikus mozzanat dialektikájából Wagner *Nibelung*-drámájában.

Arany-motívum

Wagner úgy tartja, a **zenedramai motívum** csak akkor érthető tökéletesen, ha először szöveggel és valamely színpadi mozzanattal összefüggésben jelenik meg. A színházban nem annyira a szövegi kommentár a döntő, hanem a zenei kifejezés látható megfelelője.

Csak ha a zenei motívum már valamely színpadi mozzanat jelképévé lett, és ezáltal konkrét meghatározottságra tett szert mint kincs-, gyűrű-, Walhalla- vagy szerződés-motívum, csak aztán válhat **emlékeztető és vezérmotívummá**, olyan eszközzé, ami a színpadon jelenvaló,

Az operaszerző tapasztalata sugallta meggyőződés, az, hogy csakis a színpadon látható, megjelenített dolgok keltenek hatást, beszélt drámákban nem érvényes; épp ellenkezőleg, a színjáték hagyományában mélyen gyökerezik az epikus, elbeszélő expozíció technikája. Ám az a dramaturgiai nehézség, amely Wagnert rákényszerítette, hogy a *Siegfried*-tragédiát *Ring*-tetralógiává bővítse ki, szorosan

Átok-motívum

A *Ring*-tetralógia zeneszerzés-technikai újdonsága, az eljárás, amely a vezérmotívumokat sűrű szövekként **az egész műre kiterjeszti** és szinte mindenütt jelenvalóvá teszi, minőségi ugrást testesít meg, olyannyira, hogy az emlékeztető motívumok technikájával szemben voltaképp csak itt beszélhetünk vezérmotívum-technikáról.

Az operaciklus összesen **több mint száz motívumot** sző egybe, amelyek a sokrétű metamorfózis végtelen, kifinomult során mennek keresztül, különösen a zenekari passzázsookban, ahol képesek a lehető legbensőbb, lélektanilag, érzelmileg megformált, élménnyé magasztosított hatást kifejteni – ráadásul nem külön-külön, hanem egymással folyvást összekapcsolódva, minduntalan egymást fölidézve. A drámai kifejezés olyan közegre talált Wagnernél, amely messze meghaladja a szavak által kifejezhető tartományt.

Gyűrű-motívum

szóban megnevezett dolgokat képes összekapcsolni jelen nem lévő és ki nem mondott dolgokkal.

Az OPERA produkciójáról

Wagnernél az összművészet jegyében a zene mellett **ugyanolyan fontos a szöveg és a látvány** is. Ez utóbbival, vagyis a színpadi megvalósítással azonban rendre megküzdenek a rendezők. M. Tóth Géza rendező számára a *Ring* esetében két dolog tűnt kézenfekvőnek: vagy a mitológiai megközelítést veszi alapul, vagy a **társadalomkritikait**. Wagnernek a mitológiai szöveg lehetőséget teremtett, hogy a társadalomkritikai mondanivalóját a közönség elé tárja. A 19. század második felében számos nagy filozófussal és eszmétörténésszel barátkozva Wagner egyre érzékenyebbé vált az akkori Európa társadalmi változásaira.

A *Ring* alapkérdése, hogy miként lehet a pénz hatalom által az egyén társadalmi pozícióját megtartani vagy növelni. Talán nem is azért akar mindenki följebb lépni egy fokkal, mert ott kényelmesebben érzi magát, hanem mert retteg a lecsúszástól. A *Ring* lényegében a **társadalmi hierarchikus szinteket** mutatja be. Wagner mitológiai alakokkal mesél arról a pénz és a hatalom által kialakított rendszerről, amelyben fokozatosan a még több pénz és a még több hatalom vágyása lesz az a mozgató elv, ami az egészet elevenen tartja. Ugyanakkor persze felteszi a kérdést, hogy ez hosszú távon működik-e. Fenntartható-e ez a hierarchizált rendszer? Van-e, létezhet-e folyamatos fejlődés?

Ezért a rendező olyan térszervező logika mellett döntött, ami nem kifejezetten a formából építkezik. Wagner sok olyan dolgot írt bele a tetralógiába, ami a klasszikus színpadi megoldásokkal nehezen megvalósítható, például sellők úsznak a víz alatt, tűz lobban a semmiből, bejön két óriás, valaki sárkánnyá változik a

szemünk előtt... Tehát valamilyen varázslásra alkalmas médiumot kellett találni. **Félig transzparens vetítőfelületekkel** az anyagok előtt és mögött lévő fény arányának változtatásával álomszerű hatást lehet előidézni, sőt, ki lehet emelni vagy el lehet rejtteni a szereplőket.

A vetített képi közeg természetesen csak a látvány egyik eleme, legalább ennyire fontos szerepet játszik a fény, a díszlet, a jelmez és persze mindenekelőtt az énekesek játéka, mozgása, színpadi jelenléte. Fontos, hogy ez nem mozifilm, inkább **folyamatos mozgó vizuális jelenlét**, ami a műről és Wagnerről szól. Ő az, aki elindul az első hangnál, és a pontot az utolsó ütem utolsó hangjánál teszi le. A vetítés ezt a gondolkodásmódot követi, de nem üres illusztrációként funkcionál, hanem együtt halad a zenével, és szinkronban van az egyes zenei egységekkel.

A zenedráma cselekménye

ELSŐ KÉP

A Rajna mélyén a három Rajna-lány őrzi a kincset: a felbecsülhetetlen értékű aranyat. Alberichet, a nibelung törpét elkápráztatja a lányok szépsége, de miután ők kikacagják, az arany csillogása kelti föl érdeklődését. A lányok kikutyojják, hogy az, aki megszerzi az aranyat, és gyűrűt formáz belőle, a világhatalmat is magáénak tudhatja. Csakhogy ehhez le kell mondania a szerelemről. Alberich elátkozza a szerelmet, és ellopja az aranyat.

MÁSODIK KÉP

Wotan, az istenek ura épp felesége, Fricka korholását hallgatja: az istenek várának építési munkáját végző két óriásnak, Fasoltnak és Fafnernek Fricka hűgát, a szépséges Freiát ajánlotta fel munkadíj gyanánt. Kész a vár, és az óriások eljönnek a bérükért. Loge, a tűz istene, Wotan tanácsadója más bért ajánl: a gyűrűt, amit Alberich a Rajna kincséből veretett, és mindazt a kincset, amit a gyűrű hatalmának segítségével felhalmozott. Az óriások biztosítéként magukkal viszik Freiát, akinek távollétében az isteneknek nélkülözniük kell a fiatalságuk és erejük megőrzéséhez szükséges aranyalmákat is.

HARMADIK KÉP

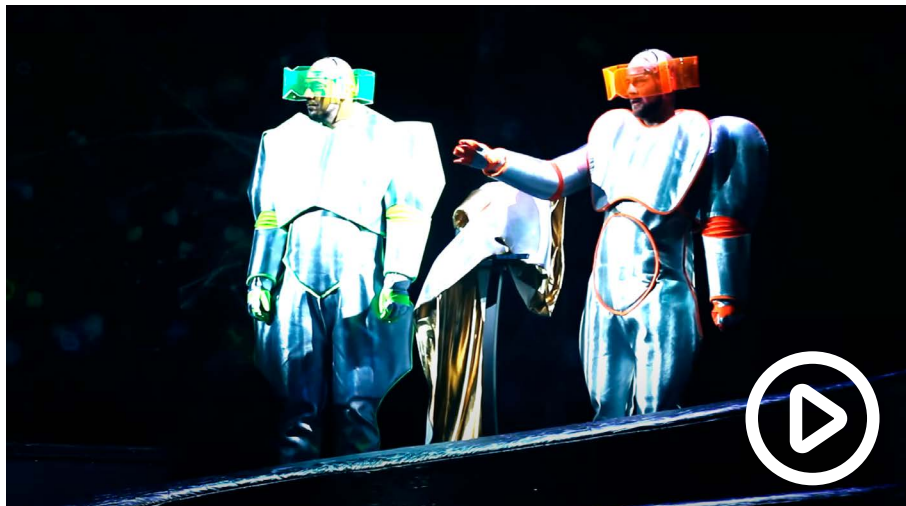
Wotan és Loge elindul a Föld gyomrába, Nibelheimba, a nibelungok lakhelyére, hogy megszerezzék a gyűrűt. Itt találkoznak Alberich testvérével, Mimével, aki testvére parancsára ködsüveget készített, melynek segítségével az bármely alakot fel tud venni, és ha úgy kívánja, láthatatlanná válik. Mime elmeséli Wotannak, Alberich hogyan igazta le a nibelungok népét, hogy neki dolgozzanak. Alberich érkezik, és kineveti az isteneket. Loge ráveszi, hogy bemutassa a ködsüveget, a Tarnhelm működését: először sárkánnyá, majd varanggyá változik, és ebben az alakjában elfogják az istenek. Magukkal viszik a felszínre, és kényszerítik, hogy kincseit odahordassa az istenekhez. Wotan a gyűrűt is elveszi tőle. Alberich megátkozta a gyűrűt: viselőjét örök aggodalom és halál várja!

NEGYEDIK KÉP

Az óriások visszatérnek az aranyért. Az isteneknek a Ködsüveget is oda kell adniuk, de Wotan nem akar megválni a gyűrűtől. Erda, a Föld istennője jelenik meg, és figyelmezteti, hogy a gyűrű az istenek vesztét fogja okozni. Wotan kellenlenül lemond a gyűrűről, Alberich átka pedig azonnal áldozatot követel: Fafner megöli testvérét a kincs feletti vitában. A Rajna-lányok panaszos dalukkal a kincs elvesztése fölött keseregnek, míg az istenek elindulnak új otthonuk, a Walhalla felé.

Videók

ÍZELÍTŐ AZ ELŐADÁSBÓL

RICHARD WAGNER MŰVÉSZETE

A WAGNER-TUBA TÖRTÉNETE

Impresszum

BIBLIOGRÁFIA

A *Rajna kincse*-műsorfüzet (2015, szerk. Orbán Eszter)

Opera magazin 14.

Grove monográfiák: *Richard Wagner*

(szerk. John Deathridge, Carl Dahlhaus – ford. Tallián Tibor)

Bryan Magee: *Wagner világképe* (ford. Fejérvári Barnabás)

IMPRESSZUM

A felkészítő anyagot Orbán Eszter és V. Nagy Viktória írásai alapján szerkesztette: **JÁVORSZKY GYÖRGY**

Fotók: **BERECZ VALTER, KUMMER JÁNOS, LIGETI EDINA, NAGY ATTILA, PÁLYI ZSÓFIA, RÁKOSSY PÉTER**

Grafikai terv: **MÁTAI ÉS VÉGH KREATÍV MŰHELY**